

העידוהו שנים בנגיחה) ראשונה ושנים בשניה ושנים בשלישית – הרי כאן שלש עדות (שאם בטלה האחת – לא בטלו השתים (רש"י); לענין שלש אחים, ואחד מן השוק מצטרף עמהם לכל עדות. תוס'). והן עדות אחת להזמה; נמצאת כת ראשונה וזממת – הרי כאן שתי עדיות, והוא פטור (מנוק שלם) והם פטורים (על נגיחה שלישית משום ועשיתם לו כאשר זמם – שאין העדים משלמים ממון עד שיוזמו כולם). נמצאת כת שניה וזממת – הרי כאן עדות אחת והוא פטור והם פטורים. נמצאת כת שלישית וזממת – כולם חייבים (לשלם בין כולם חצי נזק של העדאת השלישית, והכת האחרונה לבדה משלמת חצי נזק של צד תמות. רש"י).

אם לא הוזמו רק הכת השלישית – היא משלמת לבדה נזק שלם (עפ"י ים של שלמה; מנח"ש). והעמידו בגמרא באופן שידעו אלו מאלו, כגון שרמזו רמיוות ביניהן [רמיוות ניכרות וידועות, כגון גשן והעידו ואנו נעיד אחריכם. ויתכן אפילו בסתם רמיוות. ערשב"א וש"ר], או שבאו רצופים (רב אשי), או שאין מכירים את השור – שאי אפשר להם להיפטר בטענה לא באנו לחייבו אלא חצי נזק (והואיל ושור תם משלם מגופו, אם אינם מכירים אותו – פטור, שיכול לומר אבד השור או מדובר כשאבד. תוס'. וערשב"א שאפילו אומר שלא אבד, אין משלם עפ"י עצמו. וע' מנח"ש), ומוכח הדבר שלייעדו בשקר באו.

א. לפרש"י, אם ננקוט 'ליעודי גברא' וצריכה כל כת להעיד ביום נפרד, קודם הנגיחה הבאה, אי אפשר להעמיד דין זה. ולפתוס' וראב"ד אפשר להעמיד כגון שבאו כל הכתות בכל שלשת הימים. וכן כשאינם מכירים השור – באים להעיד כדי שלכשיועד ויוכר ישלם נזק שלם.

ב. אם אין מכירים את השור ולא זיהוהו לבסוף שהוא זה שנגח שלש פעמים – כתב הראב"ד (עפ"י ר"ח) והרי"ד והמאירי (כאן ולהלן מא.). שאינו נעשה מועד אעפ"י שהאדם הועד שלש פעמים ונתחייב לשמור בקרו – שצריך העדאה גם כלפי השור המסויים. אלא מדובר בגמרא שלבסוף הכירוהו. ובתוס' נראה שנעשה מועד אליבא דרבי אחא (בב"ב צג). וכן משמע ברמב"ם (עדות כא, ח), שחייב גם אם לא הכירוהו לבסוף.

ג. אין העדים משלמים עד שיגח פעם רביעית (כן דעת הרשב"א). והתוס' צדדו לומר שחייבים מיד לפי אומד פחיתת דמיו בכך שנעשה לדבריהם מועד.

(לענין תשלומי העדים על נגיחה חמישית וששית – ע' מנח"ש סע"א).

נא. המשסה כלבו של חברו, ונשכו הכלב – האם בעל הכלב חייב על שלא שמר כלבו?

אמר רבא, אם תמצי לומר המשסה כלבו של חברו בחברו – חייב בעל הכלב על שלא שמר. שיסהו הוא בעצמו (כלומר שנשך הכלב את המשסה) – פטור. מה טעם, כל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור. וכן אדם שחבל בשור וכתוצאה מכך חבל בו בחזרה – בעל השור פטור ואין מנכים לאדם בחיובו כלום (פסקי הרי"ד לג ועוד ראשונים שם). ואין כן דעת הרי"ז (פ"ג ו, ב).

דפים כד – כה

נב. שור תם שהזיק ברשות הניזק – כמה משלם בעליו?

שור תם שנגח, נגף, נשך, רביץ, בעט ברשות הניזק – רבי טרפון אומר: נזק שלם [קל וחומר משן ורגל הפטורים ברשות הרבים חייבים ברשות הניזק נזק שלם, קרן שברה"ר חצי נזק אינו דין שנחמיר עליו ברשות הניזק נזק שלם]. וחכמים אומרים: חצי נזק. [דיו לבא מן הדין להיות כנידון – מה ברשות הרבים חצי נזק אף ברשות הניזק חצי נזק].

- א. הלכה כחכמים (רמב"ם א, ז; הו"מ שפ"ט, י). ומקצת חכמים פוסקים כרבי טרפון ואין דבריהם נראים (מאירי).
- ב. גם לרבי טרפון שמשלם נזק משלם, אינו משלם אלא מגופו – שעל זה מועיל ה'דין', משא"כ לענין נזק שלם אין לומר 'דין' שאם כן ייפרך הקל-וחומר (גמרא יח:).
 וכתבו אחרונים שגם לדעת האומר פלגא נזקא קנסא, ברשות הניזק לרבי טרפון – ממון הוא (פנ"י; מנח"ש – ופירש הטעם, שבחצר הניזק צריך לשמור אף מדבר משונה. והרש"ש נסתפק בדבר).
 ונראה שאם שמר שמירה פחותה [שלהלכה בתם חייב ובמועד פטור] – ישלם רק חצי נזק, שהרי גם ברגל פטור בכגון זה (מנחת שלמה).

דף כה

נג. 'דין לבא מן הדין להיות כנידון' – מה מקורו של כלל זה? האם הוא מוסכם?

- 'דין לבא מן הדין להיות כנידון' למדו בתורת כהנים מן הכתוב במרים ויאמר ה' אל משה ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים וגו'. והרי נסגרה מרים שבעה ואין אומרים קל וחומר לשכינה ארבעה עשר יום, אלא דין לבא מן הדין להיות כנידון.
- כנזכר, חכמים אומרים 'דין' גם כשנפרך על ידי כך הקל-וחומר [כגון במרים שכתוב בה תסגר שבעת ימים ונמצא שלא בא הקל' ללמדנו כלום. וכן בקרן ושן-ורגל]. ורבי טרפון אומר 'דין' ובלבד שיועיל הקל-וחומר לענין מה [על כן לא אמר 'דין' בקרן לחצי נזק, כי אז ייבטל הקל-וחומר לגמרי. ובמרים, סובר רבי טרפון שהקל' בא להסגר שבעה, והכתוב תסגר שבעת ימים בא ללמדנו לדרוש דין].
- א. רצו בגמרא להוכיח שישנם תנאים שאין דורשים 'דין' אפילו כשאין נפרך הקל-וחומר, אבל למסקנא נדחו כל הראיות ואין מי שסובר כן (עפ"י תוס').
- ב. 'דין' שייך רק כשהחומר שבנידון הוא מעין החומר שאנו באים להביא מן הדין, או יש לנו להשוותם, אבל אם באנו ללמוד חומר אחר שאינו בנידון, ודאי ניתן ללמוד, שכך היא צורת כל קל וחומר, ללמוד 'חומר' שאינו קיים ב'קל' (עפ"י תוס' ועוד).
- ג. מבואר במשנה (כמו שפירש הנמו"י) שלעולם אומרים 'דין' [עכ"פ לחכמים] על אחד ממרכיבי הקל-וחומר, הן כלפי סוף הדין [כגון כשבאים ללמוד קרן ברשות הניזק מקרן ברה"ר], הן כלפי תחילת הדין [כגון כשהלימוד הוא קרן משן-ורגל].
- ד. אין לומר 'דין' באופן שיימצא דין חריג שלא מצינו כיוצא בו [כגון שיטמא הקרי של זב במגע ובמשא אבל לא לטמא בגדים]. ומכל מקום יתכן ע"י 'דין' [לרבי טרפון] להיות צירוף של שני דינים שלא מצאנום יחד [כגון נזק שלם שמשלם מגופו] (עפ"י תוס').
- ה. קל-וחומר הבא לגלות פירושו המושג שבכתוב ולא דין חדש – אין אומרים בו 'דין' (עתוס' קדושין י: בשם ר"ש מקוצי; יש"ש יבמות פ"ח כא).
- ו. להלכה אנו נוקטים כחכמים הדורשים 'דין' גם כשנפרך הקל-וחומר (נמוקי יוסף; רא"ש פ"א דקדושין ה).
- ורש"י (בפסחים יח: ובסוטה כט.) כתב דקיימא לן דלא אמרינן דין היכא דמפרך קל וחומר. [והמאירי כתב שבמקצת מקומות מצינו שאנו משתמשים בדרך זו של רבי טרפון. ואולי יש לפרש עפ"י ד השער-המלך (אישות א,ב מרשב"א. והוא לפנינו בתורא"ש סוטה כט.) שאם יש קצת חידוש

בקל-וחומר גם אחר שנפרך – אומרים דיו. ורק כשאין שום חידוש אין אומרים דיו [אף להכמים]. ועל כן בקרי של זב אין אומרים דיו].
ע"ע שושנת העמקים [לבעל הפמ"ג] א, ובספרו גינת ורדים מט.

נד. א. שכבת זרע של זב, מנין שהיא מטמאת? ובמה היא מטמאת?

ב. מפץ בטומאת מת, מנין שמטמא? ובאיזו דרגת טומאה?

א. שכבת זרע של זב מטמאת. התנא בברייתא למד זאת בקל-וחומר מרוקו; ומה טהור (- רוק) בטהור – טמא בטמא (- רוקו של זב, ככתוב), טמא בטהור (- שכבת זרע היוצאת מן הטהור) אינו דין שיהא טמא בטמא. תנא זה סובר שמטמא הן במגע הן במשא, כרוק. [ואין אומרים 'דיו' לטמא במגע בלבד, כשכבת זרע של טהור – שאם כן ייפרך הק"ו, כי טומאת מגע מפורשת בקרי ואין צריך קרא]. וכן דייקו מהמשנה בכלים, שלמד שכבת זרעו של זב מרוקו לטמא אף במשא.

טומאה זו היא בכל שבעה [ואף לאחר מכן, עד שיטבול. עפ"י מנח"ש. והעיר על לשון התוס' ולא רק ביום ראיית הזוב. ומטמא אדם לטמא בגדים (עפ"י תוס').

ואילו במשנה בנוזר נחלקו תנאים בדבר; רבי אליעזר אומר מטמא במגע ואין מטמא במשא. ורבי יהושע אומר אף מטמא במשא, שאי אפשר בלא צחצוחי זיבה.

הראב"ד כתב שלפי הטעם שא"א בלא צחצוחי זיבה – ראיית קרי של זב סותרת (יום אחד. ע' נדה כב:), אך לפי הטעם הראשון – אינה סותרת, כרוק.

ויש שכתבו דנפקא מינה בכגון טיפה ראשונה היוצאת מחמת קושי, או בתוך שבעה נקיים (ע' מאירי ור"ח). אך יש שהוכיחו שאף בימי ספרו חוששים לצחצוחי זיבה (רשב"א. ובמנח"ש תמה כיצד חוששים לצחצוחי זיבה לאחר שעבר זמן רב ונעלמה זיבתו. ודוחק לומר דוקא כסופר מיד סמוך לראייתו. ובהמשך כתב בדעת הרמב"ם לענין מי רגלים שא"א בלא צחצוחי זיבה, שנתנו לו דין מעינות עד שיטבול. ושם אף כאן נאמר דמדרבנן לא חילקו בין סמוך לזיבה למופלג).

הרמב"ם (מטמאי משכב ומושב א, יד) נקט כרבי יהושע. ובמאירי משמע שאנו נוקטים כפי התנא שלמד בקל וחומר מרוקו.

ב. בברייתא למדו טומאת מפץ במת בקל-וחומר מפכים קטנים (רש"י: של חרס, שפיהם צר) שטהורים בזב (מפני שאינם ראויים להכנסת אצבעו פנימה, ואין כלי חרס מיטמא אלא מתוכו) וטמאים במת, מפץ שמטמא בזב (שהרי ראוי למשכבו) אינו דין שיטמא במת.

יש מפרשים שהלימוד הוא מפכים קטנים של עץ הטהורים במשכב הזב.

ופירשו בגמרא שהתנא למד מפץ בטומאת שרץ בקל-וחומר מפכים קטנים, ומשרץ למד למת בגזרה שוה (בגד ועור). אבל מת ממפץ הזב אין ללמוד לטמא שבעה, שאומרים 'דיו' לטמא טומאת ערב בלבד, כדין משכב ומושב הזב. ואולם בגזרה שוה משרץ למדים טומאת שבעה אפילו לדעת האומר 'דון מינה ומינה', שנאמר וכבסתם בגדכם ביום השביעי – כל טומאות (המפורשות, כגון זה הנלמד בג"ש. תוס') שאתם מטמאים במת – לא יהו פחותים משבעה].

א. כן פירשו התוס'. ויש מפרשים שלמסקנא למדים מת ישירות מזב בקל-וחומר כפשט לשון הברייתא. וגילה הכתוב שכל טומאות שבמת – שבעה (מובא בראב"ד ועוד).

ב. דין זה אמור הן במפץ של שיפה ושל גמי הן בשל עץ [אלא שבשל שיפה וגמי אין להם טהרה במקוה, לדעת ר"ת. וכן נקט המאירי. וע' מנחת חינוך קס, יג].

והוא הדין לשאר פשוטי כלי עץ המיוחדים לשיבה – נלמדים בקל-והומר מזב לטמא במת. וכמו ששנינו (בנדה מט.) כל המתטמא מדרס מתטמא טמא מת (עפ"י תוס', ראב"ד ועוד). ובתורא"ש (שבת עו.) כתב שאפילו אינם מיוחדים לשיבה, כיון שראויים לכך טמאים, קל והומר מפכים קטנים.

ג. מבואר בסוגיא שהמפץ מטמא בשרץ בקל-והומר, כאמור. והוא הדין בשאר טומאות (ערש"י סוכה כ. נדה מט. ועמהרש"א שבת פד שאינו מטמא [עכ"פ מדאורייתא] אלא מת ושרץ בלבד הבאים בקל והומר. וערש"ש סוכה כ.)

והרמב"ם (כלים א, כג, א מקוואות א, ד) כתב שטומאת מפץ בשאר טומאות מלבד מדרס – מדבריהם.

דיני טומאת כלי חרס בוב – ע' בשבת פד.

דף כו

נה. א. האם יש תשלומי כופר בשאר נזיקין מלבד בקרן?
 ב. מה דין התשלומין באדם המזיק, במזיד ובשוגג?

א. נסתפקו בגמרא האם יש תשלומי כופר ברגל, כגון שדרסה על גבי תינוק בחצר הנזיק. והסיקו לשמוע מהברייתא שיש כופר ברגל.

אדם שהרג – אינו משלם כופר (אם פפר יושת על יו. בין כשדינו במיתה בין בשוגג וכד'. ערש"י ותוס').
 א. ישנה דעה הפוטרת 'רגל' מכופר (רבא אליבא דתנא דברייתא להלן מא. ע"ש ברשב"א. וכן פירש הרמב"ן במלחמות ספ"ד בדעת רבה – לפי שאין השור במיתה בלא כוונה). ואולם להלכה חייב (רמב"ם י, ט י ג; ר"ח; ר"ד וריא"ז להלן מ: והרי"ד שם הביא מפסקות הגאונים לפטור ברביעה שאין כוונתה להזיק, ומשמע שם שה"ה ברגל).

ואין חיוב כופר ברגל אלא בחצר הנזיק (רי"ד וריא"ז מ: וכ"מ בריא"ז פ"ד ה"ג יד. ויש לדקדק בלשון המאירי מד שלאחר שלש פעמים יתכן לחייב אף ברשות הרבים. ושם דוקא באופן שיש בו שינוי, ואינה תולדה של שן לגמרי. ע"ש).

ב. הוא הדין לשון של חיה שדרכה בכך – דינו כרגל, אבל בור ואש ממועטים מעליו כמו אדם (תוס'). ויש מחלקים בין שן לרגל שבשן פטור(ע' מאירי מ: וע"ש בתו"ח).
 ג. דעת הראב"ד – דלא כהרמב"ם (י, ג) והתוס' וכמשמעות פרש"י וש"ר – שאין חיוב כופר ברגל אלא לאחר שלש פעמים, כבקרן.
 ע"ע לעיל ט-י.

ב. אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד [בין באונס בין ברצון. כן הגרסה בסנהדרין עב], בין ער בין ישן (פעע תחת פעע – לרבות חיוב על השוגג כמזיד ועל האונס כרצון. חוקיה).

א. באונס גמור – מחלוקת הראשונים אם חייב לשלם (רמב"ן ב"מ פב: מ"מ חובל ו, א בדעת הרמב"ם, ועוד. וכן נראית דעת הראב"ד בחדושי כה סע"ב כט. אך משמע שם שבכחו יתכן שפטור באונס גמור) אם לאו (תוס' ורא"ש כו: ובכ"מ; רשב"א ונמו"י. וכן הביא הרמ"א תכא, ד מרבנו ירוחם בכל אונס גדול בדומה לישן שהניחו אצלו כלים). יש אומרים שאף גניבה בשומר [לאפוקי אבידה] נחשבת 'אונס גמור' (תוס' ורא"ש שם; או"ז. וכן נקט רש"ל). ויש חולקים (ע"ש בשיטמ"ק). ובגמרא להלן מבואר שנפל ברוח שאינה מצויה – אין זה אונס גמור.